BUXORO TURARJOYLARINING ME'MORIY SHAKLLANISHI: TARIXIY ASOSLAR VA ZAMONAVIY KO‘RINISHLAR

Yunusov Shokir Mamatovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti “Muhandislik” fakulteti, “Arxitektura” kafedrasi katta o‘qituvchisi

Qabul qilindi: 03.11.2025
Ko‘rib chiqildi: 04.11.2025
Tasdiqlandi: 05.11.2025

Kalit so`zlar:
Buxoro, turarjoylar, me’moriy shakllanish, tarixiy asoslar, zamonaviy ko‘rinishlar, arxitektura, dizayn, ekologik qurilish, madaniy meros, ijtimoiy tuzilma.

Annotatsiya. Buxoro me’moriy merosi tarixiy davrlardan boshlab, shaharning iqtisodiy va madaniy rivojlanishi bilan bog‘liq tarzda shakllangan. Boshqa tomondan, maqolada zamonaviy me’moriy yondoshuvlar va ekologik dizaynning Buxoro turarjoylaridagi o‘rni tahlil qilinadi. Tarixiy arxitektura bilan zamonaviy innovatsiyalar o‘rtasidagi uyg‘unlik, Buxoro shahrining me’moriy merosini saqlash va yangilashda muhim ahamiyatga ega ekanligi ko‘rsatilgan. Maqola, shuningdek, shaharning arxitektura rivojlanishini, me’moriy va ijtimoiy omillarni yoritib, Buxorodagi turarjoylarning dizayni va strukturasini chuqur tahlil qiladi.

Kirish. Buxoro turarjoylarining me’moriy shakllanishi haqida adabiyot tahlilini amalga oshirayotganda, bir nechta muhim yondoshuv va metodlarni hisobga olish zarur. Ushbu mavzuda olib borilgan ilmiy izlanishlar, tarixiy va madaniy merosni o‘rganish, shahar arxitekturasi va me’moriy an'analarining qanday shakllanganini tahlil qilishga imkon beradi. Tahlil qilishda Buxoro shahrining me’moriy yodgorliklari, ularning ijtimoiy va iqtisodiy holat bilan bog‘liq jihatlari, zamonaviy arxitektura va an’anaviy shakllar o‘rtasidagi aloqalar muhim rol o‘ynaydi.

Buxoro turarjoylarining me’moriy shakllanishi bilan bog‘liq adabiyotlar, shahrining tarixi va madaniyati haqida ma’lumotlarni o‘z ichiga oladi. Buxoro O‘rta Osiyo me’moriy san’ati va arxitekturasining markazlaridan biri sifatida ajralib turadi. Turarjoylar, avvalo, shaharning tarixiy rivojlanishi, iqtisodiy va ijtimoiy sharoitlari bilan bog‘liq tarzda shakllangan. Shahar, Islom davrining birinchi asrlaridan boshlab o‘zining arxitekturaviy an’analarini rivojlantira boshlagan. Buxoro turarjoylarining shakllanishi, o‘z navbatida, o‘sha davrning ijtimoiy tuzilmasi, me’moriy madaniyati va turmush tarzini aks ettirgan.

Buxorodagi dastlabki turarjoylar odatda qishloq xo‘jaligi, savdo va maishiy ehtiyojlarga javoban qurilgan. Ularning ichki hovli (haushin) va tashqi faza (fasad) kabi strukturalari, turarjoylarning o‘ziga xosligini va ijtimoiy ehtiyojlarga mos kelishini ta’minladi. Bu jihatlar, albatta, Buxoro shahrida me’moriy shakllarning shakllanishiga ta’sir ko‘rsatgan.

Zamonaviy adabiyotlarda Buxoro turarjoylarining me’moriy shakllari va ularning o‘zgarishi haqida tahlil qilinadi. Buxoro shahrida an’anaviy me’moriy shakllar va zamonaviy yondoshuvlar bir-biri bilan uyg‘unlashib, yangi arxitekturaviy qarashlar va turarjoylar yaratilmoqda. Hozirgi kunda Buxoro, shaharning tarixiy markazini saqlab qolgan holda, yangi inshootlar qurish jarayonida an’anaviy elementlarni zamonaviy ehtiyojlar bilan uyg‘unlashtirishga harakat qilmoqda. Zamonaviy arxitekturaviy yondoshuvlar Buxoro turarjoylarini faqatgina estetik jihatdan emas, balki ekologik va ijtimoiy jihatdan ham tahlil qiladi. Yangi turarjoylar ko‘pincha keng xonalar, tabiiy yorug‘lik va ventilatsiya tizimlariga ega bo‘lib, shahar iqlimiga moslashtirilgan. Zamonaviy qurilish materiallari va texnologiyalarining qo‘llanilishi, albatta, Buxoro turarjoylarining tashqi ko‘rinishini o‘zgartirgan, lekin bu o‘zgarishlar ham shaharning tarixiy merosi va arxitektura xususiyatlarini saqlashga intilmoqda.

Buxoro turarjoylarining me’moriy shakllanishi va uning tarixiy va zamonaviy jihatlarini o‘rganish bo‘yicha adabiyotlarda bir nechta usullar va metodlar qo‘llaniladi. Ushbu tahlilning asosiy yo‘nalishlari quyidagilardan iborat:

- Tarixiy-metodologik yondoshuv: Buxoro turarjoylarining shakllanishini tarixiy kontekstda o‘rganish, shaharning rivojlanishi, ijtimoiy va iqtisodiy holatlar bilan bog‘lash.
- Arxitektura va dizayn tahlili: Buxoro turarjoylarining kompozitsiyasini, tuzilishini va bezak elementlarini tahlil qilish. Bu yondoshuvda, shuningdek, me’moriy shakllarning funksional jihatlari ham o‘rganiladi.
- Sotsial tahlil: Buxoro turarjoylari ijtimoiy tuzilma va odamlarning turmush tarzini qanday aks ettirishi haqida fikr yuritish. Buxoro me’moriy yodgorliklari ko‘pincha o‘sha davrning madaniy va ijtimoiy tuzilmasini aks ettiradi.
- Zamonaviy arxitektura va ekologiya: Bugungi kunda turarjoylar ekologik jihatdan qulay va ijtimoiy ehtiyojlarga mos bo‘lishi kerak. Zamonaviy Buxoro turarjoylaridagi yangiliklar, xususan, ekologik qurilish materiallari va yashil energiya tizimlarining qo‘llanilishi, zamonaviy arxitektura tahlilining muhim jihatidir.

Buxoro turarjoylarining me’moriy shakllanishi bo‘yicha bir nechta adabiyotshunoslik va arxitektura tadqiqotlari mavjud. Misol uchun, Qodirov A. (2015) tomonidan olib borilgan tadqiqotlar Buxoro turarjoylarining shakllanish jarayonini va ularning madaniy ahamiyatini yoritadi. Davronov B. (2013) esa Buxoro shahridagi arxitektura ob’ektlarining ijtimoiy rolini va ularning tarixiy kontekstini tahlil qiladi. Bundan tashqari, Lutfi A. (2018) zamonaviy Buxoro turarjoylarining ekologik va ijtimoiy aspektlariga e’tibor qaratgan.

Xulosa. Buxoro turarjoylarining me’moriy shakllanishi, shahrining o‘tmishini, madaniy merosini va zamonaviy arxitekturaviy yondoshuvlarni o‘z ichiga olgan keng ko‘lamli bir jarayondir. Tarixiy asoslar va zamonaviy ko‘rinishlar o‘rtasidagi uyg‘unlik, Buxoro me’moriy merosini saqlab qolish va

rivojlantirishga yordam beradi. Adabiyotshunoslik va arxitektura sohasidagi tadqiqotlar esa bu jarayonni yaxshiroq tushunishga, shahar va uning turarjoylarining tarixiy va zamonaviy o‘zgarishlarini chuqurroq o‘rganishga imkon beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Qodirov, A. (2015). *Buxoro arxitekturasi va uning tarixiy rivojlanishi*. Toshkent: O‘zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti.
2. Davronov, B. (2013). *O‘rta Osiyo arxitekturasining shakllanishi: Buxoro misolida*. Toshkent: Sharq nashriyoti.
3. Lutfi, A. (2018). *Zamonaviy arxitektura va ekologik dizayn: Buxorodagi yangi turarjoylar*. Samarqand: Samarqand Davlat Universiteti.
4. G‘afurov, M. (2017). *Buxoro me’moriy merosi va uning zamonaviy talqini*. Toshkent: Ma’naviyat nashriyoti.
5. Sodiqov, S. (2014). *Turarjoylarning dizayni: tarixiy va zamonaviy yondoshuvlar*. Buxoro: Buxoro Davlat Universiteti nashriyoti.